INTERNATSIONAL OILALARDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING SHAKLLANISH OMILLARI

Omarova Sabina Serik qizi
Tashmuxamedova Jadira Qural qizi
Alfraganus universiteti 1-bosqich magistrantlar

Annotatsiya

Mazkur maqolada internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlarning psixologik xususiyatlari va ularning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilinadi. Tadqiqotda madaniyatlararo muloqot, emotsional intellekt, kommunikativ kompetensiya, qadriyatlar tizimi va moslashuvchanlik oilaviy munosabatlar barqarorligining asosiy psixologik determinantlari sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, til to'siqlari, madaniy stereotiplar va ijtimoiy muhitning oila ichidagi munosabatlarga ta'siri yoritiladi. Olingan natijalar internatsional oilalarda sog'lom psixologik muhitni shakllantirishda o'zaro tushunish va madaniy moslashuvning muhimligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar : internatsional oila, shaxslararo munosabatlar, psixologik xususiyatlar, madaniyatlararo muloqot, emotsional intellekt, moslashuvchanlik, kommunikativ kompetensiya, qadriyatlar tizimi

Аннотация

В статье рассматриваются психологические особенности межличностных отношений в интернациональных семьях и факторы, влияющие на их формирование. Особое внимание уделяется межкультурной коммуникации, эмоциональному интеллекту, коммуникативной компетентности, системе ценностей и адаптивности как основным психологическим детерминантам стабильности семейных отношений. Также анализируется влияние языковых барьеров, культурных стереотипов и социальной среды на внутрисемейные отношения. Полученные результаты подчеркивают важность взаимопонимания и культурной адаптации в формировании здорового психологического климата в интернациональных семьях.

Ключевые слова : интернациональная семья, межличностные отношения, психологические особенности, межкультурная коммуникация, эмоциональный интеллект, адаптивность, коммуникативная компетентность, система ценностей

Abstract

This article examines the psychological characteristics of interpersonal relationships in international families and the factors influencing their formation. The study focuses on intercultural communication, emotional intelligence, communicative competence, value systems, and adaptability as key psychological determinants of family relationship stability. It also analyzes the impact of language barriers, cultural stereotypes, and the social environment on intra-family relationships. The results highlight the importance of mutual understanding and cultural adaptation in creating a healthy psychological climate in international families.

Keywords : international family, interpersonal relationships, psychological characteristics, intercultural communication, emotional intelligence, adaptability, communicative competence, value system

Kirish

Globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi davrda jamiyatning ijtimoiy tuzilmasida sezilarli o‘zgarishlar yuz bermoqda. Xususan, turli millat, madaniyat va diniy qarashlarga ega bo‘lgan insonlarning oila qurishi natijasida internatsional oilalar soni ortib bormoqda. Bunday oilalar zamonaviy jamiyatning muhim ijtimoiy-psixologik fenomeni sifatida alohida ilmiy e’tiborni talab etadi.

Internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlar an’anaviy oilalardan farqli ravishda murakkabroq psixologik tuzilishga ega bo‘ladi. Bu murakkablik, avvalo, turli madaniy qadriyatlar, til, urf-odatlar va ijtimoiy stereotiplarning o‘zaro ta’siri bilan bog‘liqdir. Shu sababli bunday oilalarda o‘zaro tushunish, moslashuvchanlik va emotsional barqarorlik darajasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologik nuqtai nazardan qaraganda, internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlar bir necha asosiy omillar — emotsional intellekt, kommunikativ kompetensiya, madaniy moslashuv, empatiya va shaxsiy qadriyatlar tizimi bilan belgilanadi. Ushbu omillar yetarli darajada rivojlangan taqdirda oilaviy munosabatlar barqaror va uyg‘un bo‘ladi, aks holda esa nizolar va tushunmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

Ilmiy adabiyotlarda internatsional oilalar va ularning psixologik xususiyatlari bo‘yicha tadqiqotlar mavjud bo‘lsa-da, shaxslararo munosabatlarning shakllanish mexanizmlarini kompleks psixologik tahlil qilish dolzarbligicha qolmoqda. Ayniqsa, madaniyatlararo farqlar sharoitida oilaviy munosabatlarning qanday shakllanishi va qanday omillar ularni barqarorlashtirishi masalasi chuqur o‘rganishni talab qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi — internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlarning psixologik xususiyatlarini tahlil qilish hamda ularning shakllanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillarni aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlarning mohiyatini ochib berish;

psixologik xususiyatlarni tahlil qilish;

shakllanishga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash;

oilaviy munosabatlarni barqarorlashtirish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqish.

Metodologiya

Mazkur tadqiqot internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlarning psixologik xususiyatlari va ularning shakllanish omillarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, unda kompleks ilmiy yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, sifat (qualitative) yondashuv asosida amalga oshirildi.

Tadqiqot yondashuvi

Tadqiqotda sistemali, madaniyatlararo va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar qo‘llanildi. Bu yondashuvlar internatsional oilalarni yaxlit psixologik tizim sifatida tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

1. Nazariy tahlil metodi

Internatsional oilalar, shaxslararo munosabatlar, madaniyatlararo psixologiya va oila psixologiyasiga oid ilmiy adabiyotlar o‘rganildi. Bu metod tadqiqotning nazariy asosini shakllantirishga xizmat qildi.

2. Qiyosiy tahlil metodi

Turli madaniyat vakillaridan tashkil topgan oilalarda shaxslararo munosabatlarning o‘ziga xos jihatlari an’anaviy oilalar bilan solishtirildi.

3. Kontent-tahlil metodi

Xalqaro ilmiy maqolalar, statistik ma’lumotlar va psixologik tadqiqot natijalari tahlil qilindi.

4. Kuzatish metodi

Internatsional oilalarda kundalik muloqot, konflikt holatlari va moslashuv jarayonlari bo‘yicha psixologik kuzatishlar amalga oshirildi.

5. Umumlashtirish metodi

Olingan nazariy va amaliy ma’lumotlar tizimlashtirilib, umumiy ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqot obyekti va predmeti

Obyekt — internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlar tizimi;

Predmet — ushbu munosabatlarning psixologik xususiyatlari va shakllanish omillari.

Tadqiqotning ilmiy asoslari

Tadqiqotda J. Berry (akkulturatsiya nazariyasi), A. Bandura (ijtimoiy o‘rganish nazariyasi), D. Gelfand (madaniyatlararo konflikt nazariyasi) kabi olimlarning ilmiy qarashlariga tayanildi.

Tadqiqotning cheklovlari

Tadqiqot asosan nazariy tahlilga asoslanganligi sababli empirik ma’lumotlar cheklangan doirada o‘rganildi. Shuningdek, madaniyatlararo farqlar keng miqyosda emas, balki umumiy tendensiyalar asosida tahlil qilindi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati

Olingan natijalar internatsional oilalarda psixologik moslashuvni yaxshilash, oilaviy nizolarni kamaytirish hamda madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda qo‘llanilishi mumkin.

Muhokama

1. Internatsional oilalarda munosabatlarning tizimli psixologik tabiati

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlar oddiy ijtimoiy aloqa tizimi emas, balki murakkab psixodinamik va madaniyatlararo tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Bu tizimda har bir shaxs o‘zining madaniy “dasturi” bilan kirib keladi va bu dasturlar o‘zaro to‘qnashishi yoki uyg‘unlashishi mumkin.

Psixologik nuqtai nazardan, bunday oilalarda uchta asosiy qatlam kuzatiladi:

kognitiv qatlam (qadriyatlar, e’tiqodlar, stereotiplar);

emotsional qatlam (his-tuyg‘ular, affektiv reaksiyalar);

xulq-atvoriy qatlam (muloqot, konflikt yechish, qaror qabul qilish).

Aynan ushbu uch qatlamning o‘zaro muvozanati oilaviy barqarorlikni belgilaydi.

2. Akkulturatsiya jarayoni va uning oilaviy munosabatlarga ta’siri

J. Berry tomonidan ishlab chiqilgan akkulturatsiya nazariyasiga ko‘ra, internatsional oilalarda to‘rtta asosiy strategiya kuzatiladi:

integratsiya;

assimilyatsiya;
separatsiya;
marginalizatsiya.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, eng samarali model — integratsiya strategiyasi bo‘lib, unda har ikki tomon o‘z madaniyatini saqlagan holda umumiy yangi madaniy makonni yaratadi. Bu holatda oilaviy munosabatlar barqaror, emotsional jihatdan sog‘lom va konfliktlarga chidamli bo‘ladi.

Aksincha, separatsiya yoki marginalizatsiya holatlarida oilada begonalashuv, emotsional sovuqlik va kommunikativ uzilishlar yuzaga keladi.

3. Emotsional intellektning hal qiluvchi roli

Daniel Goleman konsepsiyasiga muvofiq, emotsional intellekt (EQ) internatsional oilalarda eng muhim psixologik resurslardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki:

yuqori EQ — konfliktlarni konstruktiv hal qilishga yordam beradi;
past EQ — emotsional portlashlar va tushunmovchiliklarni kuchaytiradi.

Internatsional oilalarda EQ quyidagi komponentlar orqali namoyon bo‘ladi:

o‘z emotsiyalarini anglash;
sherik emotsiyalarini tushunish;
empatiya;
impulslarni boshqarish;
stressga chidamlilik.

Shu sababli EQ oilaviy barqarorlikning psixologik asosi sifatida qaraladi.

4. Madaniyatlararo konfliktlarning psixologik mexanizmlari

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, internatsional oilalarda konfliktlar ko‘pincha quyidagi psixologik mexanizmlar orqali yuzaga keladi:

stereotiplashtirish — sherikni milliy belgilar asosida baholash;
atributsion xatoliklar — xatti-harakatlarni noto‘g‘ri talqin qilish;
kognitiv dissonans — qadriyatlar to‘qnashuvi;
emotsional reaktivlik — tez va kuchli hissiy javoblar.

Bu jarayonlar to‘g‘ri boshqarilmasa, konfliktlar surunkali tus olishi mumkin.

5. Kommunikativ kompetensiya va til omili

Til faqat aloqa vositasi emas, balki madaniy ongning ifodasi hisoblanadi. Shu sababli internatsional oilalarda til omili juda muhim rol o‘ynaydi.

Tadqiqot natijalari ko‘rsatadiki:

umumiy til mavjudligi — konfliktlarni kamaytiradi;
til to‘siqlari — emotsional masofani oshiradi;
ikki tillilik — madaniy moslashuvni kuchaytiradi.

Kommunikativ kompetensiya quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

faol tinglash;
empatik javob;
verbal va noverbal signallarni tushunish;
konfliktni yumshatish strategiyalari.

6. Ijtimoiy muhit va tashqi bosim omillari

Internatsional oilalar faqat ichki psixologik tizim emas, balki tashqi ijtimoiy muhit bilan ham chambarchas bog‘liq.

Tashqi omillar:
jamiyatning munosabati;
oilaga nisbatan stereotiplar;
migratsion stress;
iqtisodiy sharoit.

Agar ijtimoiy muhit salbiy bo‘lsa, oilada stress darajasi oshadi va moslashuv jarayoni sekinlashadi.

7. Oilaviy barqarorlik modeli (integrativ yondashuv)

Tadqiqot asosida internatsional oilalarda barqarorlikni ta’minlovchi model quyidagicha shakllanadi:

Barqarorlik = (Emotsional intellekt + Kommunikativ kompetensiya + Madaniy moslashuv + Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash) − Konflikt omillari

Bu model shuni ko‘rsatadiki, har bir komponent yetarli darajada rivojlangan bo‘lsa, oilaviy tizim barqaror ishlaydi.

8. Amaliy psixologik xulosalar

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy xulosalar chiqarildi:
internatsional oilalar uchun psixologik tayyorgarlik dasturlari zarur;
madaniyatlararo kommunikatsiya treninglari samarali hisoblanadi;
oilaviy maslahat (family counseling) muhim rol o‘ynaydi;
emotsional intellektni rivojlantirish dasturlari kerak.

Shunday qilib, internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlar ko‘p qatlamli psixologik tizim bo‘lib, u emotsional, kognitiv va ijtimoiy omillarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. Ushbu tizimning muvaffaqiyati eng avvalo o‘zaro tushunish, madaniy moslashuv va emotsional intellekt darajasiga bog‘liqdir.

Xulosa

Mazkur tadqiqot internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlarning psixologik xususiyatlari va ularning shakllanishiga ta’sir etuvchi omillarni kompleks tahlil qilishga qaratildi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, bunday oilalarda munosabatlar oddiy ijtimoiy aloqalar tizimi emas, balki madaniy, emotsional va kognitiv omillar o‘zaro integratsiyalashgan murakkab psixologik tizim hisoblanadi.

Tadqiqot davomida shaxslararo munosabatlarning barqarorligi eng avvalo emotsional intellekt, kommunikativ kompetensiya va madaniy moslashuv darajasi bilan belgilanishi aniqlandi. Ushbu omillar yetarli darajada rivojlangan hollarda oilaviy munosabatlar ijobiy, barqaror va konstruktiv xarakter kasb etadi. Aksincha, til to‘siqlari, madaniy stereotiplar va qadriyatlar to‘qnashuvi oilaviy nizolarni kuchaytiruvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, internatsional oilalarda ijtimoiy muhitning roli juda muhimdir. Jamiyat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mavjud bo‘lgan hollarda oilaviy moslashuv jarayoni tezlashadi va psixologik stress darajasi kamayadi. Aksincha, salbiy stereotiplar va ijtimoiy bosim oilaviy munosabatlarning barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ilmiy tahlillar asosida shuni ta’kidlash mumkinki, internatsional oilalarda sog‘lom shaxslararo munosabatlarni shakllantirish uchun quyidagi yo‘nalishlar muhim ahamiyatga ega:
emotsional intellektni rivojlantirish;
madaniyatlararo kommunikatsiya ko‘nikmalarini shakllantirish;
konfliktlarni konstruktiv boshqarish strategiyalarini o‘rgatish;

psixologik moslashuv dasturlarini joriy etish.

Umuman olganda, internatsional oilalarda shaxslararo munosabatlarning muvaffaqiyati individual psixologik xususiyatlar va ijtimoiy-madaniy omillarning uyg‘unligiga bog‘liq. Ushbu jarayonni to‘g‘ri tashkil etish orqali oilaviy barqarorlikni ta’minlash, shaxslararo nizolarni kamaytirish va sog‘lom psixologik muhitni shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. International Journal of
2.Intercultural Relations, 29(6), 697–712.
3.Bandura, A. (1977). Social learning theory. Prentice Hall.
4.Goleman, D. (1995). Emotional intelligence. Bantam Books.
5.Gudykunst, W. B. (2004). Bridging differences: Effective intergroup communication. Sage Publications.
6.Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1).
7.Sam, D. L., & Berry, J. W. (2010). Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet. Cambridge University Press.
8.Gelfand, M. J., et al. (2011). Culture and conflict in organizations. Journal of Applied Psychology, 96(4), 667–686.
9.Ting-Toomey, S. (1999). Communicating across cultures. Guilford Press.